

Taitamisesta tietoon

Kaija Huhtanen

Yliopettaja, MuT, diplomipianisti
Lahden ammattikorkeakoulu, Musiikin laitos
kaija.huhtanen@lamk.fi

Tarkastelen tässä kirjoituksessa ammattikorkeakouluissa tehtävien opinnäytetöiden problematiikkaa ja pohdin eritoten opinnäytetyön asemaa perinteisen tieteellisen tutkimuksen ja kehittämistyön välisessä kentässä. Kehittämisen ja toiminnallismuotoiset opinnäytetyöt asettuvat luontevasti ammattikorkeakoulujen työmuodoiksi. Kirjoituksessani paneudun myös rapsodisesti siihen haasteellisuuteen, joka liittyy opinnäytetöiden metodologiseen statukseen ja niiden arviointikriteereihin. Kirjoitus perustuu ammatillisen ja ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehityspäivillä Jyväskylässä 1.12.2004 pidettyyn esitykseen.

Taitamisen merkitys ammatillisessa koulutuksessa

Asiantuntijaksi oppimiseen ammattikorkeakoulun kontekstissa sisältyy käsitykseni mukaan se, että opiskelijalla on mahdollisuus päästä ratkaisemaan ammatillisen kentän todellisia pulmia. Kyse on siis siitä, että ammattiin opiskeleminen ei jää ainoastaan “kirjatiedon” päähän pönttämiseksi tai

työelämän tilanteista konstruoitujen simulaatioiden kohtaamiseksi. Luonnollisestikin kuvatuunlainen tietäminen on tarpeen ja toimii lähtökohtana, mutta lisäksi opiskelijoiden on ohjaututtava prosessiin, jossa opiskellut asiat muuntuvat – harjaantumisen kautta – taidoksi. Ymmärrän ensinnäkin taidon *osaamiseksi toimia tarkoituksenmukaisella tavalla*. Tämän lisäksi taito edellyttää harjaantumista (Polanyi 2002).

Usein uskomme osaavamme ja taitavamme, kun huomiokykymme on suun-

tautunut asian tietoperustaan, objektiiviseen tietoon. Kuitenkin ilman käytäntöä teoreettinen tieto voi johtaa harhaan. Siksi ammatillisessa koulutuksessa tiedon hallitseminen ei yksin riitä (Vilka & Airaksinen 2004, 17).

Näistä lähtökohdista käsin ammattikorkeakoulun opinnäytteen funktiona tulisi olla siitä kertominen, mitä on opiskeltu ja opittu, miten sitä on syvennetty sekä harjaannutettu. Toisin sanoen opinnäytetyön tulisi ilmentää sitä, mitä “taidetaan” – eikä niinkään siitä, mitä *tiedetään* (vrt. Vehkavaara 2000).

Tiedon luonne

Mitä sitten on *tieto*? Onko kyseessä yksi ja sama tieto, kun tarkoitetaan yliopistojen perustutkimuksen tuottamaa tietoa tai ammattikorkeakouluissa pätevyityneiden asian tuntijoiden osaamista? Menemättä sen syvemmälle tieteenfilosofiseen pohdiskeluun tiedon olemuksesta totean, että *faktuaalinen* tietäminen on laadultaan erilaista kuin *proseduraalinen* tietäminen. Näillä kahdella tietämisen “olomuodolla” on omanlaisensa funktio, eivätkä ne tyhjenny toisiinsa.

Michel Polanyin (2002) käsite “personal knowledge” – joka yleensä suomennetaan “hiljaiseksi tiedoksi” (ks. myös *tacit dimension*, Polanyi 1966) – kuvaa senkaltaista tietämistä, joka tuotetaan toiminnan kautta tai joka tulee ilmeiseksi toiminnan myötä. Tämänkaltaisen tieto on toimijan kannalta henkilökohtaisesti merkityksellistä, koska se rakentuu yksilöllisen merkityksenannon kautta (Vilka & Airaksinen 2004). Yksilö paljastaa omassa ammatillisessa toiminnassaan sen, mikä hänelle on merkityksellistä.

Ammatillisen taitamisen kontekstissa pätevä ja käyttökelpoinen tieto siis tuotetaan alan ihmisten subjektiivisten kokemusten kautta. Tällöin ollaan pragmaattisen tietokäsityksen alueella. Kuitenkin tiedolle on asetettava intersubjektivisuuden vaatimus, jotta vakuuttavuus ja luotettavuus ovat saavutettavissa (Vilka & Airaksinen 2004, 14). Opin- näytetöiden osalta tämä merkitsee sitä, että opiskelija kykenee raportissaan argumentoimaan, olemaan kriittinen, refleктоimaan tuotostaan ja tarkastelemaan sitä eri näkökulmista, ja nimenomaan sellaisella tavalla, joka on yhteisöllisesti jaettavissa.

Toiminnallisuudesta kumpuava proseduraalinen tieto sisältää kuitenkin aina “käsittämättömän” elementin, sillä käytännöllinen on aina subjektiivisesti elettyä ja koettua (Vilka & Airaksinen 2004, 14). Käytännöllinen tieto on silti jaettavissa vuorovaikutuksessa toisten kanssa, mikä tulee esiin erityisesti oman alan ammatillisissa traditioissa. Hyvänä esimerkkinä on musiikin alalla vallitseva mestari-kisälli –traditio, jossa soittotaito siirtyy osaavan mestarin ohjauksessa kisällille. Kyseinen periaate toimii yhtä lailla muillakin ammatillisen taitamisen aloilla.

Käytännölliseen tietoon Polanyin (2002) mukaan sisältyy aistitietoa (connoisseurship). Se opitaan – tai pikemminkin omaksutaan – ja se kehittyy kokemalla, vertailemalla ja tunnistamalla. Käytännöllinen tieto suhteutuu aiempaan koettuun ja muodostuu vähitellen tiedoksi oikeasta, tarkoituksenmukaisesta toiminnasta. Prosessin edetessä tapahtuu se, että taito alkaa palvelulla tietoa.

Onkin mielenkiintoista pohtia sitä,

mitä todella rohkenemme sanoa tietävämme. Onko tietoni sitä, että osaan pyydettäessä toistaa (toisen tekemästä) tutkimusraportista lukemani tulokset? Vai voisiko tietämiseni olla pikemminkin sitä, että olen testannut kyseisiä tuloksia, soveltanut niitä ja havainnut itse omakohtaisesti niiden toimivan?

Oma alani on musiikki – olen alunperin pianisti – ja otan siksi esimerkin omasta maailmastani. Kun mietin, mitä pianisti tietää sävelteoksesta, voin ensin luetella havaintoni teoksen rakenteesta, sen sointufunktioista ja muodosta, toisin sanoen voin kuvata teoksesta tekemääni analyysiä. Lisäksi voin kertoa teoksen historiallisista vaiheista ja syntyprosessista. Mainitut seikat eivät minulle pianistina siltikään riitä: minun on näiden tietojeni jälkeen saatettava teos soivaan, korvin kuultavaan muotoon. Pianistin ammattitaidossa on kyse, ei vain nuotien tietämisestä vaan niiden soittamalla tapahtuvasta tulkitsemisesta. Kaikki se, mitä tiedän teoksesta, realisoituu soittamisessani (ks. Huhtanen 2004, 173-175).

Kirjoittamisen – vaiko kielen – haaste

Lähtökohtaisesti voidaan ajatella, että opinnäytetyötä kirjoitettaessa pätevät tieteellisen viestinnän säännöt. Ihanne olisi, että opinnäytetyötä kirjoittava hallitsisi aiheensa käytäntöön ja sitä koskevaan tietoon liittyvän kielen kuin yksityiskohtaisen kartan (Vilka & Airaksinen 2004, 18). Tällöin hän kirjoittaisi vain sen, minkä on ymmärtänyt oman toimintansa kautta. Näin ollen käytetty kieli toimisi “koetun peilinä” (Polanyi 2002). Ongelmaksi kuitenkin muodostuu se, että monenkaan ammatillisen alan käytäntöjä ei

juurikaan ole käsitteellistetty eikä välttämättä edes verbalisoitu. Tällöin kirjoittamiskäytäntöjen “lainaaminen” suoraan akateemisuuden puolelta voi koitua kohtalokkaaksi varsinaisten kuvattavien ilmiöiden suhteen.

Tietyillä ammattialoilla on erityisen tyyppillistä eräänlainen “kirjoitustaidottomuus”, mikä johtuu pääosin siitä, että osaaminen ei ole edellä kuvatuista syistä tyhjentynyt sanalliseen tietämiseen. Myöskään ammattilaisen ei ole tarvinnut missään toimintansa vaiheessa ilmentää “osaamistaan” kirjoittamalla. Pikemminkin on näyttänyt siltä, että sanallistamis- ja kirjoittamisyritykset ovat osoittautuneet siinä määrin banaaleiksi ja turhauttaviksi, että niistä on katsottu paremmaksi luopua. Musiikin ala on tästä jälleen hyvä esimerkki.

Ammattikorkeakouluopetukselle nämä seikat muodostavat erityisen haasteen. Kun lähdetään käsitteellistämään toimintaa, on syytä miettiä, *millä* ja *kenen* kielellä se tehdään. Mistä lähtökohdista käsin käytettävä kieli tuotetaan? Kieli ei olekaan mikään viaton ja neutraali väline; pikemminkin on oltava valppaana kieleen sisältyvän vallan suhteen (ks. kielen problematiikasta Huhtanen 2004, 128, 147). Kenen kieli, sen valta. Jos käytettävä kieli on kohteen kannalta väärä, voi käydä niin, että ammatilliseen käytäntöön sisältyvät ainutlaatuiset ilmiöt vähintäänkin latistuvat – jopa tuhoutuvat. Tämän ei soisi tapahtuvan.

Kirjoittamisen varsinaiseksi haasteeksi nähdäkseni muodostuukin taidon artikuloiminen alan ilmiöille ominaisilla ja niitä kuvaavilla tavoilla. Jos uuden kielen tuottaminen on liian suuri pala purtavaksi, voisi tarkoituksenmukaista, uutta suuntaa hakea esimerkiksi tutkivan

kirjoittamisen avulla. Eräs mahdollisuus olisi nostaa esiin toimijan ja kirjoittajan omaa subjektiviteettiä, mikä joka tapauksessa on keskeistä ammatillisessa osaamisessa. Yhtä lailla lukuisat kokeilevan kirjoittamisen (ks. esim. Richardson 1998) sekä esseistisesti suuntautuvat tavat voivat viitoittaa tietä ammatillista osaamista kunnioittavaan kirjoittamisen suuntaan.

Kehittäjäkoulutus

Sibelius-Akatemiassa, ainoassa musiikkiyliopistossamme, on mahdollista suorittaa tohtoriopinnot kolmen erilaisen suuntautumisvaihtoehdon mukaan: taiteellista, kehittäjäkoulutuksen tai tieteellisen tutkijakoulutuksen väylää käyttäen. Näistä kehittäjäkoulutus – alunperin “soveltava projekti” – sisältää elementtejä, jotka tulevat lähelle ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä. Kehittäjäkoulutuksessa [...] *opintojen tarkoituksena on, että opiskelija kehittää itseään ja edustamaansa ammattialaa. Opintojen alkupuoli sisältää tiedollisia ja taidollisia opintojaksoja. Niitä seuraavassa projektissa opiskelija soveltaa tietoja ja taitoja käytäntöön. Projektin kuluessa ja sen jälkeen syntyvät lopputyöt voivat olla esimerkiksi konserteja, äänitteitä,*

Kenen
kieli,
sen
valta

pedagogisia demonstraatioita, opetusmateriaalia, tutkimustuloksia tai vastaavia suorituksia (<http://dept.siba.fi/docmus/fin/index.php?pid=815>).

Kehittäjäkoulutuksen alkupuolella rakennetaan siis sitä tietoperustaa, jonka pohjalta varsinainen sovellus toteutetaan. Haasteen ammattikorkeakoulussa muodostaakin se, että vastaavaa “alkupuolta” muodostavaa tietoperustaa ei juurikaan ole. Opinnäytetyön tekemisen kannalta oleellista olisi Vilkan & Airaksisen (2004) mukaan se, että tiedollisia ja taidollisia opintojaksoja olisi tarvittavaa määrää.

Sibelius-Akatemian kehittäjäkoulutuksen tiimoilta erityistä pohdintaa ovat tuottaneet työn laajuus, siihen kohdistuva ohjaus sekä työn arviointi. Samansuuntaiset kysymykset liittyvät mitä ilmeisimmin myös ammattikorkeakoulujen opinnäytetöihin.

Case

Seuraavassa esittelen erään Lahden ammattikorkeakoulussa toteutetun taiteellis-toiminnallisen opinnäytetyön. Kyseessä oli kitaransoitonopettajaksi päteöityvän opiskelijan työ, jonka nimenä oli *Kitaralle sävelletty kamarimusiikki. Demonstraatiokonsertin valmistaminen.*

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena tuottaa jokin produkti (esine, opas, ohjekirja, tapahtuma, näyttely, kokous, kongressi, portfolio). Tuotettu produkti ei kuitenkaan yksin riitä, vaan lisäksi opiskelijan tehtävä produktinsa tuottamiseen tähänneestä toiminnastaan opinnäytetyöraportti. Kyseessä ei kuitenkaan ole perinteinen tutkimusraportti. Opiskelija raportin on oltava ehyt tekstikokonaisuus, jonka välityksellä tekijä osoittaa

produktinsa asiantuntemusta, saatavilla olevan alan teoreettisen tiedon ja ammatillisen taidon yhdistämistä sekä tutkimusviestinnässä tarvittavien tekstitaitojen hallintaa (Vilkkä & Airaksinen 2004). Raportin avulla lukijan on mahdollista hahmottaa koko produkti ilman varsinaisen tuotoksen näkemistä.

Marjo Lepän (2004) opinnäytetyön rakenne oli seuraavanlainen:

1. Johdanto
2. Juontomateriaali
3. Prosessin kuvaus
- 3.1 Konsertin teosvalinta
- 3.2 Harjoitusprosessi
- 3.3. Mainostus, ohjelmalehtinen ja muu valmistelu
4. Konserttipäivä
5. Pohdinta

Raportissaan tekijä ensinnäkin perustelee omaan ammatillisuuteensa ja asiantuntemukseensa perustuen opinnäytetyön tekemisen tapansa. Sitten hän esittelee suunnittelemansa konsertin sisällön ja itse tilanteessa esitystä kannattelevan juontorungon, minkä jälkeen on vuorossa konsertin valmistamisen kuvaus vaihe vaiheelta. Lisäksi tekijä esittelee tuntojaan ja kokemaansa prosessin eri vaiheiden edetessä. Työn päättää konsertin toteutumisen jälkeen tapahtunut pohdinta, jossa tekijä toteaa vanhan (jo aiemmin osatun) rutiinin saaneen uuden haasteen: ”Tällä kertaa oli kyse enemmästä. Vaikka muusikkouteni laatu ei pohjimmitaan muuttunut, se sai tiedostetumman ja jäsennellymmän muodon.” (Leppä 2004, 19).

Tekijä kertoo suurimmasta oivalluksestaan ja elämyksestään koko prosessin aikana: ”Vaikka olin jo aiemmin valmistunut kitaristiksi ja soitonopettajaksi toi-

sen asteen koulutuksesta, ymmärsin oman ammattitaitoni.” (mt. s. 21). Nähdäkseni juuri tällaista, opiskelijan ammatilliseen voimaantumiseen tähtäävää opinnäytetyön tekemisen tapaa tulisi mielestäni ammattikorkeakoulussa suosia ja kehittää edelleen.

Arvioinnin haaste

Välitömät kysymykset kuvatu-
laisten opinnäytetöiden suhteen liittyvät niiden ohjaamisen sekä arvioimiseen, koska takana ei ole tukeaa antavaa traditiota. Mitä työssä arvioidaan ja mitkä ovat arvioinnin kriteerit? Kuka on pätevä arvioimaan? Edellä kuvaamani esimerkin yhteydessä arvioijat tunnistivat oman vahvan arvioimisen traditionsa, mikä liittyy soivan kokonaisuuden arviointiin, esimerkiksi kurssi-suoritusten ja resitaalien yhteydessä. Kyseiset arvioimisen tavat eivät tämän työn suhteen olleet kohdalliset, sillä tekijän tuottama kokonaisuus oli jotakin enemmän kuin konkreettinen soiva tuotos.

Taideteollinen korkeakoulu ilmoittaa taiteellisen tohtorintutkintonsa arvioinnista seuraavia seikkoja. Ensinnäkin taiteellisten osioiden arviointi tapahtuu ensisijaisesti taiteellisin kriteerein ja on lopulta subjektiivista (kuten kaikki taiteen arviointi). Arviointia voivat tehdä tarkastajat, jotka ovat julkista tunnustusta saaneita alan pätevimpiä edustajia. Toiseksi, kirjallisen osion on muodostettava selkeä kokonaisuus, joka tavalla tai toisella peilautuu taiteellisten töiden kokonaisuuteen. Lisäksi muistutetaan, että kirjallisen raportin ei tarvitse olla välttämättä prosessin päätepiste, mutta siihen tulee sisältyä jonkinlainen yhteenveto tai loppuselvytys (http://www.uiah.fi/page_exhibition.asp?path=1;1456;2180;3100#tavoite).

Näitä ajatuksia olisi nähdäkseni mahdollista soveltaa myös ammattikorkeakoulujen toiminnallisten (sekä taiteellisten) opinnäytetöiden yhteydessä. Arvioinnin perustana olisi tällöin toiminnallisuus (taiteellisuus) ja toiminnan subjektiivisuus. Arviointia voisivat suorittaa kyseisen ammattialan tunnustetut osaajat. Työn kirjallisen osuuden tulisi antaa kuvaus toiminnan eri vaiheista ja prosessin luonteesta, tekijän omaa kokemusta unohtamatta.

Lähteet

Huhtanen, K. 2004. *Pianistista soitonopettajaksi. Tarinat naisten kokemusten merkityksellistämisenä*. Studia Musica 22. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Leppä, M. 2004. *Kitaralle sävelletty kamari-musiikki. Demonstraatiokonsertin valmistaminen*. Opinnäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu, Musiikin laitos.

Polanyi, M. 1966. *The Tacit Dimension*. London: Routledge & Kegan Paul.

Polanyi, M. 2002 (1958). *Personal Knowledge. Towards a post-Critical Philosophy*. 4. painos. London: Routledge.

Richardson, L. 1998. Writing – A Method of Inquiry. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. Thousand Oaks: Sage, 345-372.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2004. *Toiminnallisen opinnäytetyön ohjaajan käsikirja*. Helsinki: Tammi.

Vehkavaara, T. 2000. Tietoa ilman uskomuksia. *Königsberg* 3/2000, 98-111.

Verkkolähteet

<http://dept.siba.fi/docmus/fin/index.php?pid=815>

http://www.uiah.fi/page_exhibition.asp?path=1;1456;2180;3100#tavoite

